

Recomanacions per a l'abordatge d'agressions sexistes i de violències sexuals en espais públics d'oci i festius de les Terres de l'Ebre **2018**

#Només un Sí és un Sí

Contingut

I.	PRESENTACIÓ	1
II.	DESCRIPCIÓ D'AQUESTES RECOMANACIONS: HISTÒRIA I OBJECTIUS.	3
III.	ORDENAMENT JURÍDIC I MARC CONCEPTUAL QUE SUSTENTEN AQUESTES RECOMANACIONS	4
IV.	RECOMENACIONS SOBRE COM FER L'ABORDATGE DE LES VIOLÈNCIES SEXUALS I LES AGRESSIONS SEXISTES DES D'UNA PERSPECTIVA MUNICIPAL	11
A.	Els protocols d'abordatge de les violències sexuals i les agressions sexistes	14
B.	La diagnosi	20
c.	Les formacions	22
D.	Actuacions	26
E.	ELABORACIÓ DEL PROTOCOL D'ACTUACIÓ DURANT LES FESTES O ESDEVENIMENTS FESTIUS AMB ESTAND O PUNTS LILES O PUNTS A LES BARRES	32
F.	EL PAPER DELS SERVEIS ESPECIALITATS	38
V.	SEGUIMENT I AVALUACIÓ	45
VI.	CRÈDITS	51

Presentació

I. PRESENTACIÓ

La preocupació per part dels ens locals de les Terres de l'Ebre davant de les agressions sexistes i les violències sexuals en espais públics d'oci i festius va fer que les persones professionals del Circuit per a l'abordatge de la violència masclista de les Terres de l'Ebre donessin prioritat a aquestes violències i busquessin recursos per poder actuar des de la prevenció i articular coordinadament la seva actuació.

L'Institut Català de les Dones (ICD), organisme que lidera el Circuit, va constituir un grup de treball amb els i les professionals per tal que, sota el guiatge de l'entitat experta Creació Positiva i la col·laboració de l'Escola d'administració pública de Catalunya, es fes un treball del qual sorgís aquest document que avui tenim entre *Les Recomanacions per a l'abordatge d'agressions sexistes i de violències sexuals en espais públics d'oci i festius* s'adrecen a cadascun dels ajuntaments i consells comarcals de les Terres de l'Ebre amb la finalitat de prevenir i donar una millor resposta davant aquestes violències.

Des d'aquestes línies vull felicitar les persones que han contribuït a l'elaboració d'aquest document per la bona feina i la rapidesa amb la qual s'ha treballat. Era finals de març quan presentàvem la primera sessió de la formació per generar de manera col·laborativa aquestes pautes tècniques. Només dos mesos després aquestes actuacions i recomanacions marquen les directrius en aquest àmbit a les administracions i entitats de les Terres de l'Ebre.

El grup de treball que les ha elaborat és la primera comunitat d'aprenentatge de professionals de l'administració constituït de manera pilot en marc del Pla Director de Formació en equitat de gènere de Catalunya 2017-2020 i la primera formació d'aquestes característiques en l'àmbit de les violències masclistes que crea a l'administració pública de Catalunya.

Una comunitat d'aprenentatge va més enllà de la formació tradicional perquè incorpora activament el coneixement i experiència de les persones per a la generació de noves eines operatives. El Pla Director de Formació en equitat de gènere té l'objectiu de convertir aquesta mirada en la normalitat del treball públic. Un dels aspectes innovadors d'aquest Pla és l'avaluació de la transferència dels

I Presentació

aprenentatges al lloc de treball. Aquestes Recomanacions són el producte resultant d'aquesta metodologia de formació.

L'ICD és la institució de referència del Govern de la Generalitat de Catalunya per a l'impuls de les polítiques públiques en favor de la igualtat efectiva de dones i homes i per a l'erradicació de la violència masclista. Les violències sexuals són un tipus de violències masclistes i la seva característica principal és que utilitzen el sexe com a forma de control i dominació vers les dones.

Les violències sexuals (l'assetjament sexual, els abusos i les agressions sexuals) es poden exercir en diversos àmbits (a la parella, a la feina, a les xarxes socials, a la família, al carrer, als espais d'oci) i a qualsevol edat. La causa principal és el masclisme, que vulnera els drets de les dones a viure la seva sexualitat, els seus espais i la seva vida amb llibertat i autonomia.

En el marc de la iniciativa de sensibilització *Per una Catalunya lliure de violències sexuals*. #JoTambé, l'ICD posa a disposició de la ciutadania i els i les professionals que treballen en aquest tema una sèrie de materials de sensibilització per explicar què són les violències sexuals, la causa principal, com actuar, i els recursos per a l'atenció i les eines per al procés de recuperació. Esperem que tots aquests materials serveixin de suport.

Des del Govern de la Generalitat de Catalunya tenim com a prioritat la lluita contra la violència masclista i tenim el convenciment que només amb noves sinèrgies a partir del treball en xarxa podrem avançar de manera efectiva en la prevenció, sensibilització, atenció i recuperació. Aquestes Recomanacions són una eina imprescindible per avançar en el treball unitari del Govern i l'administració local, les entitats i la societat en general per construir un veritable pacte social per eradicar la violència masclista a Catalunya.

Núria Balada

Presidenta de l'Institut Català de les Dones

L'Institut Català de les Dones (ICD) i l'Escola d'Administració Pública de Catalunya (EAPC) van organitzar la constitució de comunitats de professionals de l'administració per a l'adequació i elaboració de protocols i recomanacions per fer front a les violències sexuals en els espais públics d'oci.

II. DESCRIPCIÓ D'AQUESTES RECOMANACIONS: HISTÒRIA I OBJECTIUS.

Aquest document neix d'una demanda d'aquest document neix d'una demanda de les/els professionals del circuit per a l'abordatge de la violència masclista a les Terres de l'Ebre

L'Institut Català de les Dones (ICD) i l'Escola d'Administració Pública de Catalunya (EAPC) van organitzar la constitució de comunitats de professionals de l'administració per a l'adequació i elaboració de protocols i recomanacions per fer front a les violències sexuals en els espais públics d'oci.

Aquesta comunitat d'aprenentatge es crea en el marc del Pla Director de Formació en equitat de gènere de Catalunya 2017-2020 i és la primera formació d'aquestes característiques en l'àmbit de les violències masclistes que crea l'administració pública de Catalunya. Hi participa un total de 15 professionals dels circuits de violència masclista i dels serveis d'informació i atenció a les dones de les Terres de l'Ebre, les quals han generat de manera col·laborativa les pautes tècniques per adequar els protocols o les actuacions vinculades a les violències sexuals en espais públics d'oci. Aquestes actuacions i recomanacions marcaran les directrius en aquest àmbit a les administracions i entitats de les Terres de l'Ebre.

III. Ordenament
jurídic i
marc
conceptual
que sustenten
aquestes
recomanacions

III. ORDENAMENT JURÍDIC I MARC CONCEPTUAL QUE SUSTENTEN AQUESTES RECOMANACIONS

Conveni del Consell d'Europa sobre prevenció i lluita contra la violència contra la dona i la violència domèstica , Conveni d'Istanbul

El Conveni d'Istanbul, aprovat el 7 d'abril de 2014, constitueix el primer instrument de caràcter vinculant en aquesta matèria a Europa i és el tractat internacional més ampli en relació amb les diverses formes de violència contra les dones. I va ser ratificat per l'Estat Espanyol¹.

A diferència d'altres instruments internacionals, el Conveni d'Istanbul assenyalava expressament en l'article 3.f) que el terme *dona* inclou les nenes menors de divuit anys. I l'article 4.3 indica que l'aplicació del Conveni haurà d'assegurar-se sense cap discriminació, ja sigui basada en el sexe, la raça, l'origen, l'edat, l'estat civil, l'estatus de migrant, etc.

D'aquesta manera és com defineix la violència contra les dones:

tots els actes de violència basats en el gènere que impliquen o puguin implicar per a les dones danys o patiments de naturalesa física, sexual, psicològica o econòmica, incloent-hi les amenaces de realitzar els actes, la coacció o la privació arbitrària de llibertat, a la vida pública o privada (article 3 a).

El Conveni defineix explícitament diferents manifestacions de la violència envers les dones que han de ser sancionades pels Estats com a delictes. Per a l'efecte d'aquest document tenen una importància particular:

1. La violència psicològica (article 33): el fet d'atemptar greument contra la integritat psicològica d'una persona mitjançant coacció o amenaces.

¹ https://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-2014-5947

III. Ordenament
jurídic i
marc
conceptual
que sustenten
aquestes
recomanacions

2. L'assetjament o *stalking* (article 34): el fet d'adoptar, en diverses ocasions, comportament amenaçador contra una altra persona que la faci témer per la seva seguretat.
3. La violència física (article 35): el fet d'exercir actes de violència física sobre una altra persona.
4. La violència sexual i la violació (article 36).
5. El matrimoni forçat (article 37).
6. La mutilació genital femenina (article 38).
7. L'avortament forçat i l'esterilització forçada (article 39).
8. L'assetjament sexual (article 40): tota forma de comportament no desitjat, verbal, no verbal o físic, de caràcter sexual, que tingui per objecte o resultat violar la dignitat d'una persona, en particular quan el comportament creï un ambient intimidatori, hostil, degradant, humiliant o ofensiu³⁵.
9. L'assistència o complicitat en la comissió de qualsevol d'aquests delictes.

Llei Orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere, assenyala en el seu art. 1 que la "violència de gènere" és definida com "la manifestació de la discriminació, la situació de desigualtat i les relacions de poder dels homes sobre les dones, s'exerceix sobre aquestes per part dels qui siguin o hagin estat els seus cònjuges o dels qui estiguin o hagin estat lligats a elles per relacions similars d'afectivitat". Tot i que aquesta llei comprèn tot acte de violència física i psicològica, incloses les agressions a la llibertat sexual, les amenaces, les coaccions o la privació arbitrària de llibertat que ocorrin en l'àmbit de la parella o ex parella, en cap moment del seu desenvolupament explícita, respecte a les agressions a la llibertat sexual, quines són les mesures específiques i quins són els recursos indispensables per al seu abordatge.

III. Ordenament
jurídic i
marc
conceptual
que sustenten
aquestes
recomanacions

El 24 d'abril de 2008, el Govern de Catalunya va aprovar la Llei 5/2008, del dret de les dones a eradicar la violència masclista. Aquesta Llei dona pes legal a tot un seguit d'actuacions que ja s'anaven desenvolupant a Catalunya des de feia temps amb l'objectiu d'erradicar aquesta violència i, així mateix, assentar les bases per a l'establiment d'actuacions noves i necessàries que afecten totes les administracions i els agents socials implicats en l'abordatge de la problemàtica.

El text legal, el primer que s'elabora a Catalunya per regular les actuacions contra la violència masclista, destaca perquè:

- Aborda integralment totes les maneres d'exercir aquesta violència i tots els àmbits en què es pot produir.
- Dóna molta importància a la prevenció i subratlla les mesures de sensibilització, prevenció i detecció precoç com a principis fonamentals en l'erradicació d'aquesta problemàtica social tan greu.
- Regula la Xarxa d'atenció a les dones en situacions de violència masclista,
- En defineix cada servei, les funcions a desenvolupar, quina administració en té la competència i quines han de ser les beneficiàries.
- Estén l'àmbit de drets a les filles i fills de les dones que es troben en situació de violència masclista.

Als efectes d'aquesta llei, la violència masclista es pot exercir d'alguna de les formes següents:

- a) Violència física: comprèn qualsevol acte o omisió de força contra el cos d'una dona, amb el resultat o el risc de produir-li una lesió física o un dany.
- b) Violència psicològica: comprèn tota conducta o omisió intencional que produeixi en una dona una desvaloració o un patiment, per mitjà d'amenaques, d'humiliació, de vexacions, d'exigència d'obediència o submissió, de coerció verbal, d'insults, d'aïllament o qualsevol altra limitació del seu àmbit de llibertat.
- c) Violència sexual i abusos sexuals: comprèn qualsevol acte de naturalesa sexual no consentit per les dones, inclosa l'exhibició, l'observació i la imposició, per mitjà de violència, d'intimidació, de prevalença o de manipulació emocional, de relacions sexuals, amb independència que la persona agressora pugui tenir amb la dona o la menor una relació conjugal, de parella, afectiva o de parentiu.

d) Violència econòmica: consisteix en la privació intencionada i no justificada de recursos per al benestar físic o psicològic d'una dona i, si escau, de les seves filles o fills, i la limitació en la disposició dels recursos propis o compartits en l'àmbit familiar o de parella.

La Llei 11/2014, del 10 d'octubre, per a garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per a eradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia.

Que les persones lesbianes, gais, transsexuals/transgènere, bisexuals i intersexuals disposin i gaudeixin dels mateixos drets i oportunitats que el conjunt de tota la ciutadania, així com a viure emparades pels principis d'igualtat i no discriminació. I per tant, lliures de viure sense sexisme i sense violències sexuals.

Pel que fa a les principals competències de llurs polítiques a nivell local, les defineix així a l'article 1:

Aquesta llei té per objecte establir i regular els mitjans i les mesures per a fer efectiu el dret a la igualtat i la no-discriminació per raó d'orientació sexual, identitat de gènere o expressió de gènere, en els àmbits, tant públics com privats, sobre els quals la Generalitat de Catalunya i els ens locals tenen competències.

Cal tenir en compte els tres marcs que ens poden resultar útils per incorporar la perspectiva garantista dels drets de les persones dels col·lectius LGTBI en el marc dels protocols de Violències sexuals en espais públics d'oci:

Primer el deure d'intervenció, "els i les professionals si tenen coneixement d'una situació de risc o tenen una sospita fonamentada de discriminació o violència per raó d'orientació sexual, d'identitat de gènere o d'expressió de gènere tenen el deure de comunicar-ho als cossos i forces de seguretat i a l'òrgan competent"

Segon lloc, els Mecanismes per a garantir el dret a la igualtat. I per tant l'aplicació del Règim d'infracció i sancions.

Tercer element clau la capacitat transformadora dels missatges que incorporen la lluita contra el sexisme com a eix vertebrador de la prevenció de la LGTBIfòbia.

LLEI 17/2015, del 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes.

Tal com diu el Preàmbul de la llei: “En efecte, per tal d’assolir una igualtat efectiva de dones i homes, aquesta llei vol reforçar les mesures i els mecanismes concrets per a aconseguir que els poders públics de Catalunya duguin a terme polítiques i actuacions destinades a eradicar el fenomen de la desigualtat entre dones i homes, que col·loca les dones en una situació de subordinació i desavantatge social i econòmic respecte dels homes i que impedeix que les dones exerceixin plenament llurs drets com a ciutadanes. En definitiva, aquesta llei ha de comportar un benefici per a tothom, dones i homes, ja que ha de permetre construir noves pautes de relació entre homes i dones, basades en el respecte i l’equitat, i també contribuir a millorar la societat i fer-la més democràtica, justa i solidària”.

Es tracta d’una regulació pròpia i singular, feta d’acord amb les competències de l’autogovern de Catalunya, que completa la normativa relativa a la paritat i s’emmarca dins la categoria de norma específica complementària de la **Llei orgànica 3/2007, del 22 de març**, per a la igualtat efectiva de dones i homes, que incorpora modificacions legislatives substancials per avançar cap a aquesta igualtat efectiva, i estableix mesures transversals en tots els ordres de la vida, amb la finalitat d’erradicar les discriminacions contra les dones, a més d’adequar-se al marc normatiu comunitari i als objectius més avançats en matèria de transversalitat de gènere que formulen diferents institucions de la Unió Europea.

Altres normes d'igualtat referides a l'igualtat

Des de l'Estatut d'Autonomia del 1979 s'han elaborat lleis específiques en aquest àmbit, com ara la Llei 11/1989, del 10 de juliol, de creació de l'Institut Català de la Dona; la Llei 4/2001, del 9 d'abril, de modificació de l'apartat 2 de l'article 63 de la Llei 13/1989, del 14 de desembre, d'organització, procediment i règim jurídic de l'Administració de la Generalitat de Catalunya, per la qual s'estableixen, amb caràcter pioner a nivell europeu i de l'Estat espanyol, els

III. Ordenament
jurídic i
marc
conceptual
que sustenten
aquestes
recomanacions

Civisme i
convivència
ciutadana

informes d'impacte de gènere, que han d'acompanyar tota la normativa elaborada per l'Administració de la Generalitat, i

Llei 14/2010, del 27 de maig, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència.

L'atenció inclourà a aquelles noies i nois, infants i adolescents, que hagin patit agressions sexistes i/o sexuals en espais públics i privats d'oci, per les accions de tercers i/o en les relacions esporàdiques o de parella, atesa la normativa desglossada anteriorment, i en defensa de l'interès superior de l'infant i adolescent que recull la **Llei 14/2010, del 27 de maig, dels drets i les oportunitats en la infància i l'adolescència**.

Les competències Municipals i les ordenances Municipals

En aquest sentit es rellevant remarcar les competències municipals sobre els espais públics:

En el cas d'espais públics d'oci, l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, aprovat per la Llei orgànica 6/2006, del 19 de juliol, atribueix a la Generalitat competències, algunes exclusives, sobre esport i lleure (article 134.3), joc i espectacles (article 141), seguretat privada (article 163) i seguretat pública (article 164) entre altres.

D'acord amb això, la **Llei 11/2009, del 6 de juliol, de regulació administrativa dels espectacles públics i les activitats recreatives** estableix el règim jurídic dels espectacles públics, les activitats recreatives, i també els establiments i els espais oberts al públic on es duen a terme aquestes activitats.

III. Ordenament
jurídic i
marc
conceptual
que sustenten
aquestes
recomanacions

Tant els locals d'oci nocturn (Establiments oberts al públic), com les festes populars que tenen lloc en els espais públics (Espais oberts al públic)², estaran subjectes a aquesta llei.

Són responsables dels espectacles públics, de les activitats recreatives i dels establiments oberts al públic les persones físiques o jurídiques, de caràcter públic o privat, amb ànim de lucre o sense, que tenen la condició d'organitzadors, explotadors o de titulars (art. 4.2).

En matèria d'establiments oberts al públic, d'espectacles públics i d'activitats recreatives, els ajuntaments tenen atribuïdes les competències d'aprovar ordenances i ésser titulars d'establiments oberts al públic o organitzadors d'espectacles públics o d'activitats recreatives (article 13).

La publicitat dels establiments oberts al públic, dels espectacles públics i de les activitats recreatives no poden contenir informacions que inciti a la violència, al sexisme, al racisme, a l'homofòbia o a la xenofòbia, o faci apologia d'activitats contràries als drets fonamentals reconeguts per la Constitució. Tampoc que sigui sexista o vexatòria per als homes o les dones (article 22).

²Article 3. 1. c) Espais oberts al públic: els llocs de domini públic, inclosa la via pública, o de propietat privada on ocasionalment es duen a terme espectacles públics o activitats recreatives, i que no disposen d'infraestructures ni instal·lacions fixes per a fer-ho.

IV.
Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències sexuals

IV. RECOMANACIONS SOBRE COM FER L'ABORDATGE DE LES VIOLÈNCIES SEXUALS I LES AGRESSIONS SEXISTES DES D'UNA PERSPECTIVA MUNICIPAL

Aquestes recomanacions tenen que possibilitar-nos establir als municipis l'objectiu de per a que volem actuar, com volem abordar les agressions sexistes i les violències sexuals en els Municipis i qui ho farà.

Quan articulem respostes municipals i comarcals sempre es realitzarà des de la lògica d'intervenció que senyala la llei 5/2008:

- ✓ Prevenció
- ✓ Detecció
- ✓ Atenció
- ✓ Recuperació

On es recorda que **s'entén per violència masclista**, la violència que s'exerceix contra les dones com a manifestació de la discriminació i de la situació de desigualtat en el marc d'un sistema de relacions de poder dels homes sobre les dones i que, produïda pels mitjans físics, econòmics o psicològics, incloses les amenaces, les intimidacions i les coaccions, tingui com a resultat un dany o un patiment físic, sexual o psicològic, tant si es produeix en l'àmbit públic com en el privat.

La violència masclista es pot exercir d'alguna de les formes següents:

- a) Violència física: comprèn qualsevol acte o omisió de força contra el cos d'una dona, amb el resultat o el risc de produir-li una lesió física o un dany.
- b) Violència psicològica: comprèn tota conducta o omisió intencional que produeixi en una dona una desvaloració o un patiment, per mitjà d'amenaces, d'humiliació, de vexacions, d'exigència d'obediència o submissió, de coerció verbal, d'insults, d'aïllament o qualsevol altra limitació del seu àmbit de llibertat.

IV.
Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències sexuals

c) **Violència sexual i abusos sexual:** comprèn qualsevol acte de naturalesa sexual no consentit per les dones, inclosa l'exhibició, l'observació i la imposició, per mitjà de violència, d'intimidació, de prevalença o de manipulació emocional, de relacions sexuals, amb independència que la persona agressora pugui tenir amb la dona o la menor una relació conjugal, de parella, afectiva o de parentiu.

d) **Violència econòmica:** consisteix en la privació intencionada i no justificada de recursos per al benestar físic o psicològic d'una dona, i si escau, de llurs filles o fills, i la limitació en la disposició dels recursos propis o compartits en l'àmbit familiar o de parella.

I tenint en compte com s'integra a:

PROTOCOL PER A L'ABORDATGE DE LA VIOLÈNCIA MASCLISTA A LES TERRES DE L'EBRE Circuit de les Terres de l'Ebre per a l'abordatge de la violència masclista³

El Circuit de les Terres de l'Ebre ha de tenir en compte aquestes 3 estructures:

- ✓ La Mesa institucional, constituïda el dia 12 de febrer de 2009.
- ✓ La Comissió Tècnica constituïda el dia 6 de maig de 2009.
- ✓ Els Equips Comarcals constituïts els dies: 1 de desembre de 2009 a Ribera d'Ebre, el 2 de desembre del 2009 al Montsià, el 10 de desembre de 2009 a Terra Alta i el 12 de gener de 2010 al Baix Ebre. - Els Agents de Proximitat

Una de les recomanacions primordials a l'hora d'iniciar un procés d'elaboració d'un protocol per a la prevenció de les violències sexuals en espais públics i d'oci és el fet que aquest protocol i les actuacions que se'n derivin no estigui desconnectats del protocol marc d'abordatge de la violència masclista existent en el territori, ni tampoc dels serveis i recursos existents a la demarcació en l'atenció i recuperació de les víctimes de violència masclista.

³ http://dones.gencat.cat/web/.content/03_ambits/docs/vm_protocol_terres_ebre.pdf

IV. Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències sexuals

Cal recordar que les violències sexuals són una més de les manifestacions existents d'una violència més estructural, que és la violència patriarcal, i que, per tant, no té sentit abordar les violències sexuals de forma aïllada. Requereixen un tractament individualitzat, pel que fa a la seva prevenció i l'abordatge, però en totes aquelles tasques de sensibilització, tals com campanyes publicitàries, cal que sempre es faci explícita aquesta vinculació amb altres manifestacions d'aquestes violències patriarcals, com ho és la violència masclista en l'àmbit de la parella, per exemple.

Per tant, en aquest document de recomanacions seguirem el següent esquema metodològic.

- A. Els protocols d'abordatge de les violències sexuals i les agressions sexistes
- B. La diagnosi
- C. Les formacions
- D. Actuacions
- E. L'elaboració del protocol d'actuació durant les festes o esdeveniments festius amb estand o punts liles o punts a les barres
- F. El paper dels serveis especialitzats

IV.
Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències sexuals

A. Els protocols d'abordatge de les violències sexuals i les agressions sexistes

L'ajuntament (ja sigui el govern o el ple municipal) quan pren la decisió que vol abordar les violències sexuals en els espais públics d'oci del seu municipi, ha de decidir en primer lloc la dimensió d'aquest abordatge. Així doncs, ens podem trobar a tall d'exemples, amb les següents situacions:

- ✓ Municipis que volen fer actuacions puntuals entorn de les Festes Majors
- ✓ Municipis que volen fer actuacions puntuals entorn dels Esdeveniments festius que succeeixen en el municipi (festes majors, carnestoltes, etc)
- ✓ Municipis que volen fer campanyes de sensibilització d'algunes de les manifestacions de les violències sexuals (assetjaments, agressions sexuals etc)
- ✓ Municipis que volen intervenir en el sexisme de les publicitats i/o dels espais públics
- ✓ Municipis que volen intervenir en el canvi de les cultures tradicionals sexistes
- ✓ Municipis que volen intervenir en fer protocols que abordin les diverses manifestacions de les violències amb una lògica integral

A continuació, el govern del municipi o el ple municipal haurà d'afinar si decideix fer una actuació integral

- ✓ Per què vull un protocol per abordar les violències sexuals en espais públics d'oci?
- ✓ Per a que faig el protocol per abordar les violències sexuals en espais públics d'oci?
- ✓ Per a qui?
- ✓ Què vull canviar amb aquest protocol?
- ✓ Qui ha d'estar implicat en la promoció d'aquest protocol?

En base d'això es recomana:

- ✓ Hi ha d'haver un encàrrec polític específic a un grup motor o taula de caràcter tècnic o tècnic/polític amb:

IV.
Recomanacions sobre com fer

- ✓ Aquest encàrrec ha d'haver sortit del govern municipal o comarcal. Ha de transformar l'encàrrec del ple municipal o comarcal en una demanada concreta, per a un grup de treball concret que el porti a terme
 - ✓ Ha de dotar-se d'un pressupost, no només per fer les activitats (estand, punt lila, campanyes etc) sinó per fer formacions, dedicació de l'equip tècnic..
 - ✓ Aquest grup de treball ha de tenir necessàriament l'encàrrec per fer seguiment i avaluació
- ✓ Decidir quina és l' estructura institucional i comunitària necessària per elaborar els protocols a cada territori
 - ✓ Fer un grup motor municipal o grup de treball municipal o taula de treball municipal específica per elaborar aquest protocol. L'objectiu d'aquest grup s'ha d'establir en la primera sessió i estarà alineat amb l'encàrrec polític. Les seves funcions, com a mínim, han de ser:
 - ✓ Elaborar la proposta del protocol
 - ✓ Dissenyar la diagnosi específica en base dels objectius del protocol
 - ✓ Donar les recomanacions tècniques, amb els canvis necessaris, a les persones responsables municipals. Exemple canvi normativa municipal, enllumenat, etc
 - ✓ Establir el circuit i algoritme vinculat al protocol d'actuació específic

Quin són els mínims per posar en marxa un grup motor municipal:

- ✓ SIAD Municipal o Comarcal i / o SIE
- ✓ SAI municipal i/o Comarcal
- ✓ Tècnica i/o Regidoria Igualtat
- ✓ Joventut i/o Regidoria Joventut
- ✓ Cultura i/o festes i/o Regidoria de Cultura i Festes
- ✓ Urbanisme i/o serveis municipals
- ✓ Seguretat (policia local i Mossos d'Esquadra)
- ✓ Participació de les entitats de dones, LGTBI, culturals i representants de les comissions que organitzen les festes, grups de joves
- Esports

IV.

Recomanacions sobre com fer l'abordatge

Cal tenir en compte les següents preguntes:

- ✓ Per a què creus que ha de servir tenir un protocol sobre violències sexuals en espais públics d'oci del municipi?
- ✓ Com t'imagines que canviarà la vida de les dones del municipi?
- ✓ Com t'imagines que canviarà la vida de les persones del col·lectiu LGTBI del municipi en referència a les situacions de discriminació i violències sexuals en espais públics d'oci del municipi?
- ✓ Què creus que ha de tenir en compte, en l'àmbit tècnic i institucional, el protocol de violències sexuals en espais públics d'oci? (per exemple en assetjament sexual, publicitat sexista en espai públic, urbanisme, etc.)

IV.
Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències sexuals

Exemple sobre possibles objectius que pot tenir un Protocol a Terres de L'Ebre:

OBJECTIUS GENERALS

- ✓ Disposar d'un marc d'actuació consensuat i coordinat sobre les violències sexuals en espais públics d'oci al municipi.
- ✓ Oferir una resposta institucional i ciutadana contra les violències sexuals, potenciant la cultura de tolerància zero sobre qualsevol agressió masclista i discriminatòria que es pugui produir al municipi.

OBJECTIUS ESPECÍFICS

- ✓ Fer visibles totes les violències sexistes i sexuals -i les seves causes i manifestacions- que tenen lloc als espais d'oci al municipi, amb una especial atenció a les Festes Majors.
- ✓ Implicar tots/totes les agents a través de la corresponsabilitat vers la violència masclista i en particular de les manifestacions de violències sexuals en espais públics d'oci al municipi.
- ✓ Potenciar espais al municipi que fomentin relacions segures, consentides, lliures i igualitàries.
- ✓ Potenciar i fer créixer l'apoderament de les dones en la utilització de l'espai públic d'oci.
- ✓ Formar i sensibilitzar els col·lectius i agents implicats que tindran responsabilitats en el Protocol.
- ✓ Formar i sensibilitzar els col·lectius i agents implicats que poden col·laborar en el Protocol, amb una especial atenció a les Festes Majors .
- ✓ Generar una resposta institucional d'acord amb la Llei 5/2008, del dret de les dones a eradicar la violència masclista, que abordi les violències sexuals.
- ✓ Generar una resposta institucional d'acord amb la Llei 11/2014, per garantir els drets de lesbianes, gais, bisexuals, transgènere i intersexuals i per a eradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia, que abordi les violències sexuals.

IV. Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències sexuals

Sobre les a Campanyes de sensibilització, algunes recomanacions⁴:

- ✓ Que el públic diana estigui vinculat amb l'acceptació del missatge, el llenguatge i els codis culturals escollits. Recomanem que el contingut de la campanya sigui amb missatges clars i directes dirigits a la població i per crear un impacte
- ✓ El tipus i nombre d'entitats pot condicionar molt la campanya, tant pel que fa als seus continguts com la seva capacitat de comunicació i difusió. És recomanable considerar la col·laboració d'entitats de caire transversal, interdisciplinari. Incorporar la mirada del món associatiu local i del sector privat pot aportar matisos interessants i garantir una major difusió i nombre d'adhesions.
- ✓ Tota campanya ha de presentar un lema i un seguit de textos descriptius, que defineixen i contextualitzen el problema. Poden ser textos al voltant del respecte. D'altres es centren en conceptes com la violència o l'agressió. Es pot descriure el problema com a quelcom social i estructural i altres el situen en conductes específiques a abolir.
- ✓ A l'hora d'expressar els missatges de la campanya, s'haurà d'escollir quins són els subjectes que parlen, i establir de forma clara a qui volem donar la responsabilitat.
- ✓ Cal plantejar els següents nivells: comptar amb materials (de difusió, educatius...), amb activitats (informatives, d'assessorament...), amb un protocol d'actuació (de detecció i/o de resposta), amb una estratègia de presència en xarxes socials i/o mitjans de comunicació i amb el recull de dades d'avaluació. Quants més elements es tinguin en compte més completa serà la intervenció social.
- ✓ Disposició de material que permeti una bona difusió a la població, més enllà dels cartells de campanya (fulletons informatius, xapes, polseres, clauers, audiovisuals, motxilles, banderoles, tovallons, vinils, targetes).

⁴ Adaptació
http://hemerotecadrogues.cat/docs/prevencio_de_violencies_masclistes_en_oci_nocturn.pdf

IV.

Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències sexuals

- ✓ Tenir presència a les xarxes socials per poder generar més difusió i compartir informació sobre el tema (Facebook, Twitter, Instagram, Youtube, Pinterest, Tumblr, Flickr, Vimeo).

IV.
Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències sexuals

B. La diagnosi

L'ajuntament (ja sigui el govern o el ple municipal) quan pren la decisió que vol

Les recomanacions al voltant de la diagnosi sobre les violències sexual en espais públics d'oci al municipi, òbviament tindran a veure amb les capacitats tècniques, humanes i econòmiques possibles. Però és necessari un mínim de coneixement específic per poder actuar, no pas on és més visible sinó on és més necessari.

Aquesta fase té a veure amb la **pregunta de perquè volem fer un protocol**, ja que la dimensió d'aquesta tindrà a veure amb tot això. Tenim la base de que hi ha situacions al nostre municipi que volem prevenir i altres que volem abordar des de la millora de l'atenció en emergències, per aquest motiu cal tenir en compte:

- ✓ Inclusió del sexe/gènere en la programació i l'anàlisi dels continguts, tècniques i eines exploratòries.
- ✓ Tenir en compte, a més del sexe/gènere, i en relació amb aquests, les experiències de dones i grups discriminats (LGBTI, persones racialitzades, persones amb diversitat funcional, persones migrades...).
- ✓ Ús de llenguatge no sexista.

Aquí pots comptar amb algunes preguntes claus per dissenyar la diagnosi i que pot ser útil per la resta del procés

- ✓ Heu fet alguna diagnosi al territori sobre violències sexuals (assetjaments sexuals, agressions sexuals, publicitat sexista en espai públic, urbanisme des de perspectiva de gènere en espais públics d'oci)?
- ✓ Quins esdeveniments socials i/o col·lectius i/o festes s'hauria de tenir en compte per fer actuacions de prevenció sobre els assetjaments sexuals, agressions sexual i publicitat sexista? Per què?

A continuació, es fa una breu descripció d'alguns instruments de recollida de dades adients per desenvolupar la diagnosi, que poden reduir-se o ampliar-se amb d'altres, segons les necessitats dels territoris en el procés de diagnòstic:

- ✓ Anàlisi de dades/documental
- ✓ Enquesta
- ✓ Enquesta de victimització

IV.
Recomanacions sobre com fer

- ✓ Entrevista
- ✓ Grup de discussió
- ✓ Grup focal
- ✓ Marxa exploratòria
- ✓ Observació
- ✓ Qüestionari
- ✓ Relief maps

A més d'adaptar els instruments esmentats a les característiques pròpies de cadascun dels territoris, i partint d'aquestes, cal tenir en compte algunes consideracions quant a la seva aplicació: nombre d'instruments a utilitzar, nombre d'aplicacions de cadascun dels instruments, composició de la mostra, contacte i promoció de la participació, elaboració de guions, llocs de trobada i aplicació, durada, mitjans de registre de dades, buidatge i anàlisi de dades, etc.

Recomanacions en clau de seguretat:

- ✓ Localitzar i/o ubicar les zones d'oci de la localitat.
- ✓ Identificar les zones de l'espai públic on es produeixen les reunions de gent abans de l'assistència a qualsevol acte, festa local, zona d'oci.
- ✓ Identificar les zones de trajectes de persones entre els diferents locals o el transport públic.
 - ✓ Fer un anàlisi des del punt de vista urbanístic d'aquestes zones, on s'haurà de contemplar entre d'altres aspectes:
 - o L'estat de l'enllumenat de la zona.
 - o Presència de llocs amb símptomes d'abandonament, edificis en obres, solars amb vegetació, zones sense cobertura mòbil o allunyats del nucli urbà, així com pàrquings públics o zones residencials aïllades.
 - o Distància d'aquests llocs respecte les dependències policials, serveis sanitaris o serveis d'emergència.
- ✓ Amb aquesta informació s'hauria d'establir una reunió amb la Regidoria d'urbanisme o anàloga, per intentar solucionar les mancances que s'hagin pogut localitzar.

IV.
Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències sexuals

IV.
Recomanacions sobre com fer l'abordatge

c. Les formacions

Es recomana que les professionals i les/els agents implicats en el procés del protocol facin formació específica.

Atenent les recomanacions de l'Institut Català de les Dones, en la seva publicació sobre Estàndards de Servei en casos de violència sexual, el model de referència sobre formació -especialment per a professionals de les xarxes d'atenció- implicaria:

Garantir la formació i capacitació de les persones professionals per assegurar les competències (habilitats, coneixements i actituds) sobre:

- ✓ Els diferents tipus de violències sexuals i les diferències en el seu abordatge:
 - Agressió
 - Abús
 - Assetjament
 - Violència sexual amb coacció o coerció
 - Intersecció entre violència sexual, física i psicològica
- ✓ El marc legal general i específic en funció dels factors de vulnerabilitat.
- ✓ Els protocols i abordatges aplicats en els diferents àmbits d'actuació.
- ✓ La prevenció: coneixement dels indicadors de risc de patir violència sexual i desenvolupament de factors de protecció.
- ✓ La detecció: coneixement d'indicadors d'estar patint o haver patit violència sexual i reducció de riscos i danys associats.
- ✓ L'acompanyament i suport a les dones, adolescents i nenes en el seu estat emocional i personal, que pot ser:
 - Reconeixement de la violència
 - Confusió davant la violència
 - Negació de la violència

- ✓ L'abordatge integral en les situacions de violència sexual aguda, entesa com la violència exercida de forma puntual, ja sigui per un conegut o per un desconegut i que generi la demanda d'atenció.
- ✓ L'abordatge específic i diferenciat en el cas de nenes i adolescents en funció del grau de vulnerabilitat, de les diferències evolutives segons l'edat i les característiques emocionals i capacitats cognitives associades.
- ✓ Formació prèvia i durant el procés de totes les agents i tots els agents.

Pensem que el protocol hauria de contemplar diverses formacions segons la implicació⁵:

Corporació local	Càrrecs electes i oposició
	RRHH
Benestar social	Personal tècnic
	Personal tècnic/voluntari
	Persones destinatàries Usuàries del servei?
Comerç	Representants comerços i associacions
	Organització fires
	Personal tècnic (promoure a través dels sindicats)
Cultura i educació	Alumnat
	Professorat
	AFA
	Resta de la comunitat educativa
	Personal laboral/voluntari
	Persones destinatàries
	Integrants entitats i col·lectius
	Organització festes
	Responsables d'activitats i espais
	Entitats i col·lectius locals participants
	Població general
	Personal tècnic de l'àrea d'urbanisme

IV.

Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències sexuals

⁵ Quadre elaborat per Creación Positiva

Espais naturals i medi ambient	Personal tècnic de l'àrea de medi ambient
Esports	Personal tècnic de l'àrea d'esports
	Personal tècnic de l'àrea d'esports
Personal tècnic de l'àrea d'igualtat i ciutadania. Oficina Vic- Osona	
Infraestructures viàries	Personal tècnic de l'àrea de mobilitat
Prensa i comunicació	Personal tècnic de premsa i comunicació
Promoció econòmica i turisme	Personal tècnic de promoció econòmica i turisme
	de promoció econòmica i turisme
	Indústria d'oci (possibilitat d'impulsar-la malgrat que la responsabilitat sigui privada)
Salut pública i consum	Personal tècnic dels serveis
	Responsables i personal tècnic en piscines
Seguretat	Personal tècnic
	Personal tècnic (amb els criteris establerts en el contracte)
Teixit social	Personal, junta i voluntariat
	Ciutadania organitzada

Recomanacions de la formació:

Objectius:

- ✓ *Capacitar els/les professionals amb les competències necessàries per abordar diferents formes de violència masclista i, en especial, les violències sexuals.*
- ✓ *Entendre la complexitat de les dinàmiques discriminatòries i de les relacions d'abús que s'expressen a través de la violència sexual.*
- ✓ *Conèixer alguns models d'intervenció.*
- ✓ *Posar en pràctica eines bàsiques per a la prevenció i la detecció dels assetjaments i les agressions sexuals.*

Continguts:

- ✓ *Les violències sexuals en el marc de la violència contra les dones.*

IV.

Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències

- ✓ *Marc jurídic i conceptual de la violència sexual.*
- ✓ *Característiques de les violències sexuals.*
- ✓ *Principis orientadors i models d'abordatge de les violències sexuals.*
- ✓ *Actuació en un marc d'emergència i/o urgència.*
- ✓ *Eines bàsiques per a professionals per la prevenció i la detecció de les violències sexuals: protocols, instruments i campanyes.*

IV.
Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències sexuals

D. Actuacions

Actuacions de prevenció en Espais Públics d'oci	Actuacions de prevenció en la Festa Major i les festes Populars
Auditoria espai públic des de perspectiva de gènere	Actuacions sobre l'organització de les festes
Incorporació a les Ordenances d'elements que permetin intervenir en l'espai públic ⁶	Formació
Campanya en espais públics municipals sobre les Violències sexuals	Coordinació i actuacions de prevenció
Campanya de sensibilització dirigida als locals d'oci	Campanya de sensibilització dirigida a Festes
Formació	Campanya de sensibilització dirigida als locals
Accions en els instituts	Formació

⁶ En el cas de revisar o crear noves ordenances cal comptar amb l'aportació i la supervisió dels serveis jurídics municipals i/o cap de la Policia Local si s'escau, per no entrar en conflicte amb el marc jurídic ja existent.

IV.

Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències sexuals

ACTUACIONS DE PREVENCIÓ EN ESPAIS PÚBLICS D'OCI i/o A LES FESTES MAJORS O ESDEVENIMENTS

- ✓ **Sortides observacionals per analitzar els espais públics des de la perspectiva de gènere.**

Amb l'objectiu de conèixer i valorar la conformació, l'ús i les necessitats del municipi quant a accessibilitat, seguretat i recursos en els diferents espais públics d'oci, de festes majors, els seus voltants i les rutes per arribar o sortir d'aquests esdeveniments.

Per dur a terme les sortides observacionals s'haurà de treballar prèviament un pla que faciliti l'exploració i que integri recursos i instruments com ara mapes de les zones per observar, graella amb indicadors d'avaluació, fitxa de registre (audiovisual, escrit, etc.).

- ✓ **Nova Ordenança i expedició de llicències**

Incorporar elements i/o clàusules que tinguin a veure amb la prohibició d'actituds d'assetjament sexual i d'altres comportaments discriminatoris en els espais públics d'oci, que possibilitin sancions cap a aquestes situacions.

Valorar la possibilitat d'afegir clàusules als plecs municipals en relació amb les llicències d'apertura d'espais d'oci, com ara les guinguetes i similars, on s'especifiqui l'obligatorietat de formació específica del personal.

- ✓ **Formació**

Hi ha dos tipus de formació, una destinada als professionals municipals que han de capacitar-se en general en violència masclista i en violència sexuals, i una altra formació de caràcter d'instrucció específica sobre la temàtica i el circuit d'actuació del Protocol per a totes les persones involucrades en espais d'oci, per tal de conèixer què poder fer si es troben amb una situació d'aquest tipus.

- ✓ **Campanyes en espais públics municipals sobre les violències sexuals**

Adreçades a tota la població, posant una especial atenció en els homes i en els nois, i focalitzant els seus continguts en les causes subjacents en les violències sexuals com a violències masclistes, indicant què s'ha de fer si es troba una situació d'aquest tipus.

- ✓ **Campanyes de sensibilització adreçades als locals d'oci**

IV.
Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències sexuals

Enfocades cap a les causes de les violències sexuals com a violències masclistes que es produeixen als espais públics d'oci, i apel·lant a la responsabilitat que hi tenen totes les persones implicades en els espais d'oci. Aquestes campanyes podrien anar acompanyades d'un manual d'actuació o protocol per als locals i serveis d'oci o d'un codi de bones pràctiques creades pel grup motor en coordinació amb els equips comarcals o municipals de comunicació si s'escau.

Es presenta interessant establir contacte amb aquests tipus d'espais per demanar la col·laboració necessària quant a prevenció i detecció, i fins i tot com a espais segurs. S'hauria de valorar, llavors, quins requeriments necessiten per tal de fer-ho efectiu.

✓ **Estand informatiu (punts liles)**

Els estand informatius són el que s'anomenen "punts liles".

Es tracta d'un espai visible i estratègicament situat en les zones d'oci del municipi, com a eina informativa, de sensibilització i prevenció cap a les diferents manifestacions de les violències sexuals.

L'estand hauria de comptar amb informació diversa i inclusiva en relació a la temàtica, i amb personal sensibilitzat i format en violències sexuals des de la perspectiva de gènere en clau feminista.

Amb o sense personal itinerant dels estands.

Aquest personal no realitzarà tasques d'atenció.

Pot iniciar procés d'activació del protocol d'emergència però en aquest cas sempre serà trucar al 112

✓ **Estand d'atenció i acompanyaments (punts liles d'acompanyament)**

Espai visible i estratègicament situat en les zones d'oci del municipi, com a eina d'acompanyament i atenció de persones agredides. L'estand hauria de comptar amb informació diversa i inclusiva en relació a la temàtica, i amb personal sensibilitzat i format específicament en violències sexuals des de la perspectiva de gènere en clau feminista.

Idealment hi hauria d'haver 2/3 persones amb diferents perfils professionals, psicòlogues, educadores o similars. Seria desitjable comptar també amb personal

IV.
Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències sexuals

voluntari. A més, es podrien afegir altres professionals de fora del circuit, com ara taxistes, per col·laborar en labors d'acompanyament i desplaçaments.

Seria interessant afegir els locals d'oci per col·laborar en les actuacions d'atenció marcades al Protocol, sigui amb aportacions econòmiques per a la instal·lació de l'estand d'atenció o amb la facilitació de la formació del seu personal laboral.

✓ **Ordenances**

Valorar si cal una incorporació específica a la ordenances de totes les figures o mantenir-la si ja n'hi ha.

○ **Formació**

Adreçada a totes les persones que formin part activa del protocol d'actuació.

És una formació centrada en casos pràctics i en el desenvolupament dels algoritmes.

✓ **Coordinació i actuacions**

Actuacions acordades dins del protocol, tenint en compte les discriminacions i violències cap a les persones dels col·lectius LGBTI i les situacions i circumstàncies que possibiliten majors vulnerabilitats.

✓ **Campanya informativa i de sensibilització sobre el Protocol**

Realització de presentacions en tots els Plens municipals de la Comarca de Terres de l'Ebre

- ✓ **Promoure la contractació pública** amb empreses compromeses amb la igualtat de gènere i no discriminació, en relació les activitats públiques i d'oci.
- ✓ Condicionar l'atorgament de subvencions públiques a l'existència de mesures de prevenció contra les violències sexuals.
- ✓ **Establir sancions** contra les conductes sexistes, discriminatòries per raó de **gènere i contra les violències sexuals en els espais públic i d'oci.**
- ✓ **Dissenyar la programació de les festes amb perspectiva de gènere**, visibilitzant les aportacions de les dones i incloent la representació de gèneres i sexualitats no hegemòniques.

IV.
Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències sexuals

- ✓ **Comunicació:** Emprar una comunicació, imatge, música, decoració i iconografia lliures de continguts i estereotips sexistes.
- ✓ Mostrar una **senyalització antisexista** a tots els espais de la festa i un posicionament hostil a les agressions i a les persones agressores. Per exemple, a través de les pantalles instal·lades als concerts, a les barres, als banys.
- ✓ Expressió del **compromís en la imatge pública** i en el llenguatge institucional i inclusió dels valors de la campanya als actes relacionats amb les festes.
- ✓ Inclusió del decàleg al programa de les festes i/o esdeveniments.
- ✓ Inclusió de la informació de la campanya en el **web de la Festa Major o esdeveniment**.
- ✓ Inclusió de la temàtica al **pregó** de les festes.
- ✓ **Tallers i sessions informatives per la ciutadania.**
- ✓ Promoció de la implicació **dels grups de joves** com agents de prevenció.
- ✓ **Campanyes informatives i de sensibilització sobre les violències sexuals i sobre el mateix Protocol.** Campanyes que es poden dur a terme des de diferents recursos, espais, serveis, entitats, etc., dins o fora dels circuits d'atenció, en diferents moments de l'any i amb diferents col·lectius i poblacions.
- ✓ **Tallers d'autodefensa feminista.**
- ✓ **Estudi de les festes tradicionals des de la perspectiva de gènere a través d'Indicadors.** Aquest estudi es pot realitzar en base al document elaborat per Capellà, Margalida (abril 2018). Jornada "Sexismes, violències sexuals i festes tradicionals".

IV.

Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències sexuals

RECOMENACIONS EN CLAU DE SEGURETAT AMB CARÀCTER PREVI A LA CEL·LEBRACIÓ D'UNA FESTA EN CONCRET

En el cas que el protocol amb caràcter específic s'hagi de portar a terme per una festa, local d'oci o celebració en concret, o un període festiu en particular, caldria la inserció del protocol en el Pla Director de festes, el qual es realitza habitualment abans de la celebració de qualsevol esdeveniment.

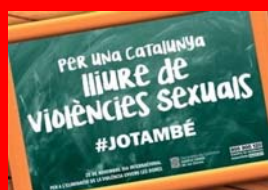
A les reunions prèvies haurien d'assistir els membres de la comissió que ha elaborat el Protocol, juntament amb els òrgans que hi participen, com podrien ser:

- ✓ Cap de la Policia Local del municipi o Interlocutor dels cossos i forces de seguretat
- ✓ Serveis mèdics
- ✓ Bombers
- ✓ Personal de seguretat privada
- ✓ Voluntaris
- ✓ Comissió de festes o associacions de joves (penyes etc..)

En aquesta reunió s'ha de presentar als assistents el protocol, les ordenances que se n'han derivat (si existeixen) i tota la informació rellevant que pertoqui i que necessiten per realitzar les seves tasques de la manera més efectiva possible, fent constar:

- ✓ Horaris de l'esdeveniment (nocturn, diürn, entrada, sortida..)
- ✓ Caràcter de l'esdeveniment (concert, discoteca..)
- ✓ Aforament i tipus de públic (joves, gent gran, infantil..)
- ✓ Transports públics i/o mitjans de transport (servei de bus, accés de vianants..)
- ✓ Presentació de les accions acordades i immediates en cada cas.
- ✓ Nombre de voluntaris i nombre de serveis públics que es necessiten per cobrir l'esdeveniment (ambulància, dotacions policials..).
- ✓ L'existència o no de punts d'informació o llocs estratègics.
- ✓ Documentació de que es disposa (plànols, pla d'evacuació, ubicació dels wc, taquilla..)

IV.
Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències sexuals

E. ELABORACIÓ DEL PROTOCOL D'ACTUACIÓ DURANT LES FESTES O ESDEVENIMENTS FESTIUS AMB ESTAND O PUNTS LILES O PUNTS A LES BARRES

Algunes de les actuacions possibles que es poden realitzar als municipis:

ELS PRINCIPIS D'ACTUACIÓ EN ELS PROTOCOLS D'ACTUACIÓ ⁷

Actuació preventiva: Abans que es produeixi qualsevol agressió és important desenvolupar actuacions d'informació, formació i sensibilització i mostrar aquests tipus de continguts als espais d'oci i festa. En aquest sentit, es desenvoluparan accions preventives específiques per dotar de recursos a les dones i a les persones LGTBI que puguin enfrontar altres formes de violència **masclista com la transfòbia, homofòbia o lesbofòbia.**

Actuació immediata: La resposta que es donarà a les situacions d'assetjament i/o agressions sexuals ha de ser immediata i contundent. La inacció sigui institucional o personal revictimitza les dones o persones del col·lectiu LGTBI que la pateixen i confereix impunitat als qui l'exerceixen.

S'impulsaran **accions dirigides als homes i joves** amb l'objectiu que es corresponsabilitzin a rebutjar, actuar i denunciar qualsevol manifestació masclista i en especial aquelles vinculades a les violències sexuals.

També, es desenvoluparan accions amb campanyes específiques amb la finalitat d'implicar la **ciutadania**, en general, i els agents directament implicats en el desenvolupament de les festes (personal municipal, bars etc.).

D'altra banda, per mostrar visiblement que a l'espai **no es tolerarà** cap actitud masclista s'utilitzaran diferents elements: cartells, cintes d'abalisament, banderoles, adhesius per fer publicitat dels telèfons als quals trucar en cas de produir-se una agressió, informació de mà sobre com actuar davant una agressió masclista i violències sexuals

⁷ Estan basats en el "Protocolo Local De Actuación Ante Las Agresiones Machistas Que Se Manifiestan En Espacios De Ocio Y Festivos" del Ayuntamiento de Vitoria-Gasteiz

IV.
Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències sexuals

Atenció prioritària a la víctima: Sempre que es presenciï i/o conegui una agressió, l'actuació prioritària ha de ser l'atenció a la víctima. Assegurar-se que està bé i que rep l'atenció adequada, han de ser les primeres actuacions. Es procurarà, a més, ajudar-la -si està sola- a buscar les seves amigues o familiars i, en cas contrari, se l'acompanyarà en les actuacions necessàries. És important no deixar-la sola després de sofrir una agressió.

En aquest sentit, s'intensificaran les mesures formatives en matèria de violència masclista del personal que gestiona recursos municipals d'atenció i acompanyament a les víctimes, i especialment el coneixement d'aquest protocol

Atenció a les conseqüències del procés penal: El procés penal té com a objectius centrals impedir la impunitat dels agressors i proporcionar seguretat a les víctimes.

Respecte a la decisió de la víctima: Sigui quina sigui la decisió de la víctima sobre el procediment que vol seguir, cal respectar-la, facilitant-li per a això, la informació necessària. Si no es troba en un estat de consciència que li permeti prendre una decisió informada, cal assenyalar-li que pot prendre's el temps que necessiti abans de decidir què vol fer pel que fa a l'agressió.

Rebuig a l'agressor: Sempre que es presenciïn i/o coneguin actituds o comentaris masclistes, es demanarà a l'agressor que cessi en el seu comportament tot involucrant i compromentent el seu entorn perquè pari aquestes actituds. En casos greus d'agressió, es dirà a la policia.

Informació fiable: cal evitar, en el cas que el succés solament sigui un rumor i no estigui contrastat, que la notícia s'expandeixi i surti als mitjans de comunicació abans que estigui confirmada. Una notícia falsa mai és beneficiosa per a la suposada víctima ni per a la suposada persona agressora, i en alguns casos pot portar a crear alarmisme i generar falses informacions que circulen amb molta rapidesa.

IV. Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències sexuals

RECOMENACIONS EN CLAU DE SEGURETAT D'ACTUACIÓ INMEDIATA

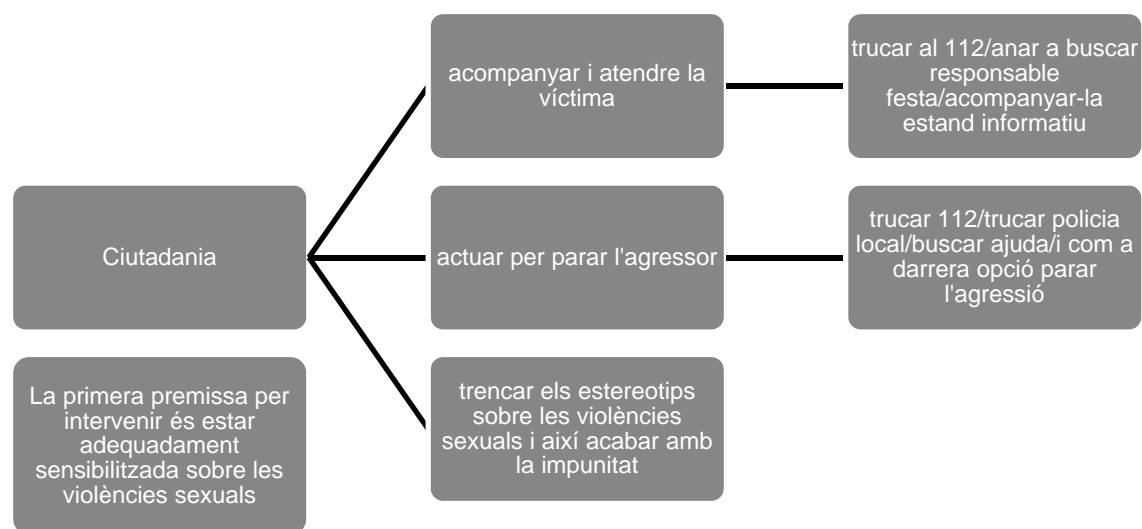
- ✓ Cada actuació dependrà del caràcter del que s'ha dotat al protocol i el seu àmbit d'actuació establert.
- ✓ S'han de donar les premisses bàsiques i que han de ser conegudes i compartides per totes les persones que han de donar compliment i resposta als casos.
- ✓ Lectura i presentació del protocol prèviament a l'inici del concert, pregó, espectacle informant als assistents de forma clara de les actituds i comportaments que no es toleraran.
- ✓ Presentació dels punts d'informació, localització al recinte, el nombre de voluntariat presents i com identificar-los i les seves tasques.
- ✓ En el cas que durant l'esdeveniment esdevingui qualsevol acte o comportament dels que el protocol estipula com de caràcter masclista, discriminatori, d'assetjament sexual o menyscabant la integritat d'una persona per raó del seu sexe o orientació sexual, l'actuació ha de ser sempre proporcional als fets.
- ✓ En aquests casos és necessària la identificació de la persona autora sense cap dubte.
- ✓ Mantenir en l'anonimat a la persona que n'ha estat víctima i el seu acompanyament si s'escau.
- ✓ Alguna de les actuacions podrien ser, com a exemple:
 - ✓ Avis a l'autor de que la seva actitud o comentari ha estat identificada, que és prohibida i serà represa, avisant-lo de que seria possible la seva expulsió en reiterar-se els fets.
 - ✓ Aturar l'esdeveniment (si escau) i realitzar nova lectura del Protocol, recordant als assistents que s'acaba d'identificar un cas dels contemplats durant la celebració de l'esdeveniment i que si es reiteren més casos es pot arribar a l'aturada de l'acte.
 - ✓ L'expulsió de la persona autora del recinte o local en cas de reiteració, mitjançant el personal de seguretat o els voluntaris presents autoritzats per tal efecte.
 - ✓ També pot ser factible la participació del públic per realitzar una cadena humana que aïlli a l'autor i l'identifiqui de manera pública.

IV.
Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències sexuals

- ✓ En qualsevol cas, s'ha de tenir present que l'actuació que es durà a terme no pot esdevenir un actuació que pugui derivar en desordres públics més greus.
- ✓ S'ha d'evitar la confrontació física, moment en que els fets poden ser derivats als serveis policials per evitar l'augment de la tensió.
- ✓ En els casos que els fets provats siguin constitutius d'un delictes dels tipificats en el codi penal i que consten especificats en aquest document els fets han de ser denunciats, informant a la víctima de les possibilitats de que disposa i fent el seu acompanyament.

Com a **ciutadana o ciutadà** em trobo en una situació de violència sexual (assetjament sexual o agressió sexual) a qualsevol espai públic d'oci i/o de festa, puc actuar de diverses maneres. Algunes idees bàsiques i fonamentals, que poden ser d'ajut, són:

En situacions d'assetjament i agressions sexuals les persones implicades intervinen de forma diferent en funció de les seves competències i responsabilitats i d'acord amb la gravetat dels fets.

IV.
Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències sexuals

Informar també la persona que té dret a interposar una denúncia o no (que per prendre aquesta decisió pot necessitar temps, assessorament psicosocial i fins i tot legal). Posar la denúncia en el moment proper a l'agressió sexual té a veure amb les proves forenses

Si vol posar una denúncia té dret a ser assistida per una advocada a la pròpia Comissaria de Mossos d'Esquadra

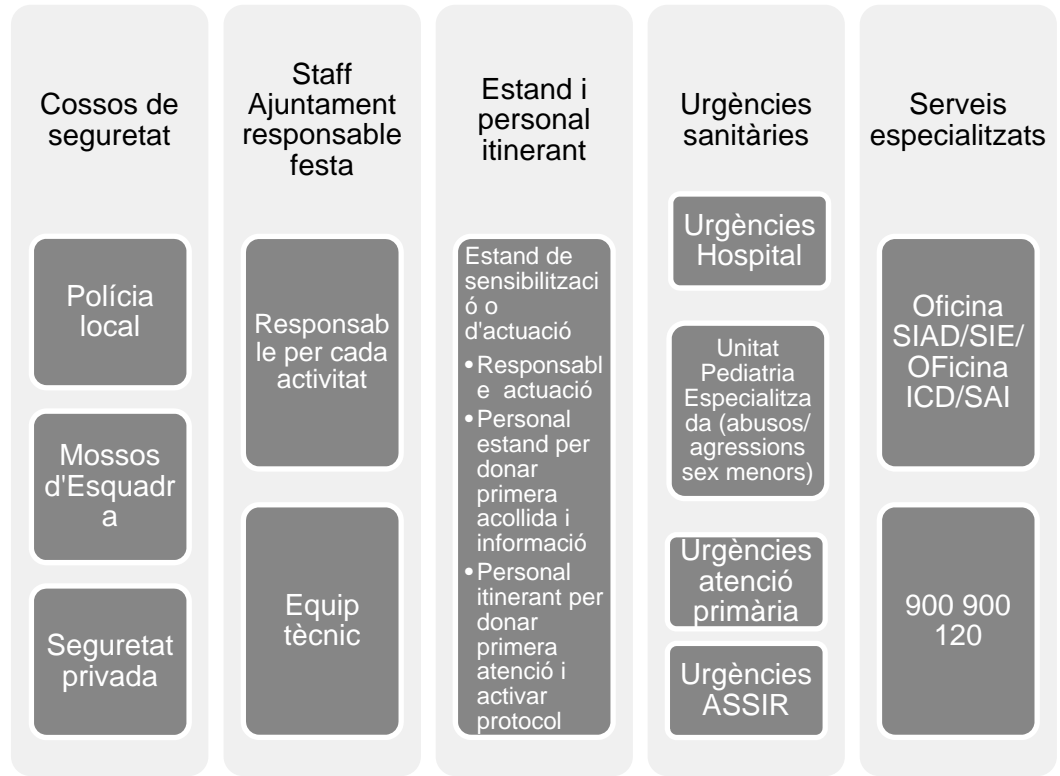
En totes les situacions en què s'acabi avisant Policia local o Mossos d'Esquadra seria important que es pogués donar una **descripció** de l'agressor (si el coneix o no, com anava vestit, alçada, si anava sol, etc.) i també si hi ha testimonis

Actuacions a les festes de Municipis RESPONSABLE/CONTACTES/RECURSOS EXISTENTS per horari i per cada actuació

IV.

Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències sexuals

IV.
Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències sexuals

IV.
Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les

F. EL PAPER DELS SERVEIS ESPECIALITATS

Recomanacions sobre les funcions i el paper que poden jugar els SIAD i SIE en els Protocols:

Per l'elaboració d'aquests Protocols, els SIAD's, com a serveis d'atenció i informació a les dones i el SIE, com a servei especialitzat en la intervenció integral de la violència masclista, poden realitzar un treball col·laboratiu i multidisciplinari que permeti abordar la violència sexual en espais d'oci a tot el territori, així com participar en els plans d'actuació per a la prevenció i sensibilització.

Els serveis d'Informació i Atenció a les Dones estan estructurats en tot el territori. Concretament a les comarques de l'Ebre estan distribuïts de la següent forma:

- ✓ SIAD Comarcal Terra Alta
- ✓ SIAD Comarcal Ribera d'Ebre
- ✓ SIAD Comarcal Baix Ebre
- ✓ SIAD Comarca Montsià i ciutat d'Ampostà
- ✓ SIAD Tortosa

El seu paper és clau com a serveis d'atenció, però també de sensibilització, i el seu contacte amb els ens locals és essencial. En aquest sentit, per exemple, el SIAD del Consell Comarcal del Montsià disposa d'un òrgan de participació conegut com la xarxa tècnica de polítiques de dones, que suposa un contacte amb els ens locals continuat, tant respecte a les actuacions pròpies del SIAD com de les iniciatives encetades per l'equip comarca del Montsià del Circuit per a l'abordatge de la violència masclista a les Terres de l'Ebre.

El Servei d'Intervenció Especialitzada en violència masclista de les Terres de l'Ebre (SIE) té entre d'altres objectius, l'atenció a les dones, adolescents i nenes, afectades per una violència sexual i masclista. Així mateix impulsa, col·labora i realitza actuacions de detecció, sensibilització i prevenció d'aquests tipus de violència. L'àmbit d'actuació compren les quatre comarques de les Terres de l'Ebre.

Per tot això, pensem que el paper dels SIAD i del SIE ha de servir de "pont" entre el Circuit per a l'abordatge de la violència masclista a les Terres de l'Ebre, especialment

els equips comarcals, i els respectius ens locals que vulguin engegar un protocol de prevenció de violències sexuals en espais públics i d'oci en els seus respectius municipis.

Aquesta funció de "pont" es podria concretar en els següents punts:

- ✓ Dur a terme una transmissió "qualificada" de les "Recomanacions per a la implantació de protocol de prevenció de violències sexuals en espais públics i d'oci" extretes del grup de treball de Terres de l'Ebre, a aquells ens locals que així ho sol·licitin.
- ✓ Assessorar els "grups motors o impulsors" dels ens locals quan s'elaborin els protocols municipals, si aquests així ho demanen.

a) Promoció i assessorament pel desenvolupament de *Punts d'Informació i atenció en l'àmbit de l'oci nocturn*:

- ✓ Assessorament en la formació i seguiment de tècnics i voluntaris
- ✓ Assessorament en el desenvolupament i gestió de les funcions
- ✓ Creació i divulgació de díptics informatius
 - *Què és violència sexual?*
 - *Estratègies de detecció i protecció de la violència sexual en espais d'oci*
 - *Primeres recomanacions en cas de veure/patir una agressió/abús sexual*
 - *Recursos de la xarxa*
 - *Informació respecte la distribució de l'espai i punts de descans/seguretat*

b) Assessorament a les institucions responsables del desenvolupament de festes i regularització de l'espai d'oci (Ajuntaments, Comissions de festes, Locals i entitats...):

- ✓ Generar compromisos i promoure la col·laboració comunitària
- ✓ Assessorar en la implementació de filtres de selecció en l'oferiment de permisos i col·laboracions publico-privades que segueixin una ètica responsable pel que fa a l'erradicació i actuació davant la violència masclista i segueixin una perspectiva de gènere (*limitar/evitar empreses que: facin ús de publicitat*

IV.

Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències sexuals

sexista, promoguin valors masclistes, comptin amb gerents i/o responsables amb delictes contra la llibertat sexual⁸, mostrin complicitat amb actituds violentes o es neguin a col·laborar amb els protocols d'actuació...)

- ✓ Afavorir les col·laboracions i contractacions d'empreses amb perspectiva de gènere i/o que ja comptin amb protocols o mètodes de treball propis sensibles a la violència sexual i masclista
- ✓ Assessorament en distribució i ús de l'espai:
 - *Gestió de l'enllumenat*
 - *Situació i disposició dels WC públics*
 - *Punts de seguretat itinerant i reforçada en zones considerades de major risc*
 - *Distribució de cartells de sensibilització i informació*
 - *Senyalització dels "punts de seguretat i d'atenció"*
- ✓ Vetllar perquè aquests protocols tinguin vinculació amb el Circuit per a l'abordatge de la violència masclista a les Terres de l'Ebre, especialment amb els equips comarcals.
- ✓ Transmetre aquella informació que es consideri rellevant sorgida d'aquests àmbits de treball (comunicar i transmetre informació).
- ✓ Donar suport en l'organització de formacions específiques a aquelles persones implicades en el "grup impulsor" dels respectius protocols i també de totes aquelles persones professionals involucrades en les actuacions que se'n derivin. Vetllar perquè aquesta formació contingui uns mínims estàndards de qualitat, i, si s'escau, impartir part d'aquestes formacions, en la mesura de les possibilitats de les professionals dels SIAD's i el SIE de les Terres de l'Ebre.
- ✓ Vetllar per a què les derivacions de les possibles víctimes de violències sexuals siguin adequades, evitant la victimització secundària, i vetllant perquè les persones implicades en els respectius circuits municipals coneguin els diferents serveis del territori i les seves funcions especialitzades

⁸ la Llei 26/2015 de modificació del sistema de protecció a la infància i a l'adolescència, totes les persones que realitzin una activitat que impliqui contacte habitual amb menors, caldrà que disposin del certificat negatiu d'antecedents penals per delictes de naturalesa sexual

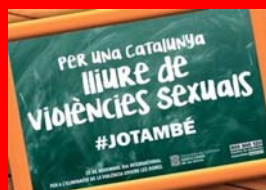
IV.

Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències sexuals

(especialment la distinció entre les funcions de SIAD's i SIE), així com els seus horaris d'atenció.

IV.
Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències sexuals

Recomanacions vinculades als Serveis d'Atenció Integral LGBTI de Catalunya.

El Servei d'Atenció Integral (SAI) és una prestació de servei d'atenció integral, de qualitat i de proximitat adreçat a les persones que pateixin, hagin patit o estiguin en risc de patir discriminació o violència per orientació sexual, identitat de gènere o expressió de gènere.

El SAI també és un servei de sensibilització i informació per a persones i entitats, per tal de mostrar la diversitat d'orientació sexual i d'identitat de gènere i prevenir LGBTifòbia. Aquest recurs es posa en funcionament per donar resposta a aquestes situacions de discriminació, i també, a qualsevol necessitat d'acompanyament, suport o informació que tingui la ciutadania en relació a la diversitat sexual i de gènere, i consolidar-se com un referent local LGBTI.

En aquest sentit la seva participació amb EL SIAD i el SIE ha d'estar contemplat en la mesura del possible.

- ✓ **Amposta (SAI territorial del Departament a Terres de l'Ebre)**
(Dona servei a totes les persones dels ens municipals del seu territori i als SAI local)

Carrer de Ramon Salas, 33 (anteriorment c. de Ruiz de Alda)

43870 Amposta

977 594 053
- ✓ **Amposta (SAI local)**
Sant Roc, 14

4343870 Amposta

977 702 456

Horari d'atenció: dimarts de 16:00 a 18:00h
- ✓ **Gandesa (SAI comarcal)**
Consell Comarcal de la Terra Alta

IV.
Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències sexuals

C/ Povet de la Plana, 4

43780 Gandesa

977 421 659

Horari d'atenció: dimecres de 10.00 a 12.00h

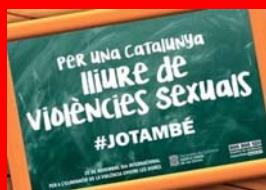
- ✓ Móra d'Ebre (SAI comarcal)
Consell Comarcal de la Ribera d'Ebre

Pl. Sant Roc, 2

43740 Móra d'Ebre

Tel.: 977 40 18 51

Horari: de 8 a 15h

IV.
Recomanacions sobre com fer l'abordatge de les violències sexuals

Recomanacions sobre les funcions i el paper que poden jugar Cultura, Joventut i Festes dels Municipis

- ✓ Poden gestionar les accions prèvies de sensibilització, tant en els diferents col·lectius implicats en la festa, com adreçats al conjunt de la població:
 - Imatge i cartells de les festes, lliures d'imatges sexistes, discriminatòries i estereotipades
 - Identificar col·lectius i quin és el seu paper dins les festes, si poden participar en el protocol d'actuació (barres, entitats,...)
 - Comunicació i difusió del protocol
 - Evitar accions promocionals que impliquin criteris discriminatoris o sexistes (preus diferenciats, etc.)
- ✓ Identificar agents participants i recursos humans necessaris (i els disponibles) per a poder desenvolupar correctament el protocol plantejat.
- ✓ Identificar activitats, espais i horaris en els quals aplicar les diferents accions o "punts foscos" on el risc sigui major i mesures per minimitzar aquests riscos.
- ✓ Establir les pautes d'actuació i agents implicats per a les diferents situacions que poden succeir en els diferents esdeveniments

V. SEGUIMENT I AVALUACIÓ

Seguiment: anàlisi sistemàtica -al llarg de tota la durada del procés-de la gestió i organització i del tractament de la informació recopilada Permet determinar si els recursos disponibles són suficients i estan ben administrats, si la capacitat de feina és suficient i adequada, i si s'està fent tot allò que s'havia planificat

Per tant el seguiment en el dos primers anys d'aquest protocol es realitzarà cada 6 mesos.

Avaluació: és la mesura més objectiva possible dels resultats d'una intervenció basant-se en els criteris previs establerts, que determina si s'han aconseguit els assoliments i s'ha arribat a l'impacte desitjat i previst a l'inici del procés. Dins de l'àmbit d'acció comunitària i social -i des d'una perspectiva de gènere-, l'avaluació hauria de ser participada, fórmula que facilita la tasca de les persones avaluadores pel fet d'apropar-les no només a uns resultats més reals, sinó també a les persones beneficiàries de la intervenció, que en aquesta fase actuarien com a agents claus d'anàlisi d'informació i formulació de propostes.

Es proposa una Avaluació externa on l'equip avaluador és aliè a la planificació i la gestió de la intervenció. I per una altra banda una Avaluació interna on l'equip avaluador ha participat en la gestió i desenvolupament de la intervenció.

Possibles Indicadors d'avaluació

Indicadors de procés d'implementació del protocol:

- ✓ Definició organitzativa —assignació de tasques i responsabilitats establertes per la Taula
- ✓ Grau de participació, implicació i motivació dels agents implicats.
- ✓ Percepció del grau de suport de l'organització.
- ✓ Mecanismes de comunicació i coordinació.
- ✓ Nombre de productes produïts. Recursos econòmics destinats
- ✓ Nombre de reunions d'operativització de la implementació del protocol entre els actors implicats.
- ✓ Nombre de trobades del grup motor pel seguiment del protocol
- ✓ Nombre de sessions de formació per als agents implicats.
- ✓ Tipus i nombre d'accions de prevenció realitzades
- ✓ Instruments per fer seguiment d'implementació del protocol:

VI

SEGUIMENT I
AVALUACIÓ

VI

SEGUIMENT I
AVALUACIÓ

- Actes de reunions, seguiment d'acords del grup motor de gènere
- Grups de discussió
- Observació directa.
- Dades d'execució pressupostària
- Valoració qualitativa de les reunions.
- Plantilla de recollida d'actuacions de prevenció
- Plantilla de valoració d'impactes i despeses
- ✓ Indicadors d'efectivitat/impacte
 - Nombre i tipologia de situacions d'assetjament i agressions detectades
 - Nombre i tipologia de mesures preventives implementades
 - Nombre de situacions d'assetjament i agressions sexuals comunicades
 - Nombre de situacions d'assetjament i agressions sexual denunciades
 - Temps d'atenció i resposta
- ✓ Instruments per fer seguiment al impacte
 - Plantilla de recollida de dades a l'estand i responsables
 - Reunions de valoració del grup motor i d'organitzadores de les festes
 - Informes/Actes de les reunions
 - Observació directa
- ✓ Indicadors de qualitat
 - Percepció de l'atenció, assessorament acompanyament personalitzat rebut
 - Grau de coneixement i percepció de la ciutadania del protocol
 - Percepció de les mesures de sensibilització i prevenció
- ✓ Instruments per fer seguiment als indicadors de qualitat
 - Enquesta de satisfacció
 - Enquestes de valoració amb recollida de dades

ANEXOS

ANEXOS

Proposta d'indicadors sobre festes populars i participació de les dones.

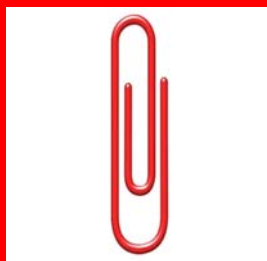
Capellà, Margalida (abril 2018). Jornada "Sexismes, violències sexuals i festes tradicionals" CIM

ANNEXOS

LOCALITAT:	
Reflecteixen aquestes suposades normes culturals una pràctica social real?	
Són representatives de la comunitat o simplement una generalització dels interessos d'uns pocs? En altres paraules, hi ha una interpretació uniforme de la font i la naturalesa de la pràctica o norma?	
Quin poder es preserva mitjançant l'ús de les suposades normes culturals? (a qui beneficia el manteniment de la pràctica cultural?)	
Qui s'oposa a la pràctica (persona de la comunitat o aliena a la comunitat, persona o col·lectiu marginat) i quins són els resultats perjudicials que s'afirma que produeixen aquestes pràctiques o normes?	
S'està posant l'etiqueta de cultura per impedir un debat polític convenient i necessari?	
Hi ha restriccions a les dones que desitgen realitzar qualsevol forma d'expressió artística i expressió pròpia, entrar en llocs o instal·lacions del patrimoni cultural, participar en actes o cerimònies culturals i interpretar i aplicar textos, rituals o costums particulars?	

ANNEXOS

<p>Es garanteix la mobilitat de la dona, en particular per assistir a activitats culturals o participar-hi? Es prenen mesures per facilitar la seva assistència i / o participació en aquestes activitats?</p>	
<p>Existeixen regles o costums que estableixen diferents continguts o nivells d'educació i de participació en la vida cultural per als nins i les nines?</p>	
<p>S'adopten mesures per assegurar que les dones participin, en peu d'igualtat amb l'home, en la determinació i selecció d'allò que constitueix patrimoni cultural, en l'assignació de significat a aquest patrimoni i en les decisions relatives a allò que s'ha de transmetre a les generacions futures?</p>	
<p>La dona té capacitat per relacionar-se lliurement amb persones, idees i actes fora de la seva família i comunitat, formar part d'una o més comunitats culturals de la seva elecció i unir-se o abandonar aquestes comunitats, incloses les comunitats religioses, en qualsevol moment?</p>	
<p>La dona té capacitat per participar en l'adopció de decisions dins de les seves comunitats i contribuir a la vida cultural mitjançant l'exercici de la seva llibertat d'expressió, associació i pensament, i el seu dret a l'educació?</p>	
<p>La dona té llibertat per negar-se a participar en tradicions, costums i pràctiques que atemptin contra la dignitat i els drets humans, criticar les normes culturals i pràctiques tradicionals existents i crear nous significats culturals i normes de comportament?</p>	

ANNEXOS

Existeixen normes de vestuari oficials o oficiosos per a homes i dones? Té conseqüències per a les dones i les nines contravenir aquestes normes, en comparació amb els homes?	
Quins recursos, inclòs el suport financer, s'atorguen a dones en comparació amb els homes en les esferes de les arts, els esports i les ciències?	

VI. CRÈDITS

Coordinació de les recomanacions:

Carme Valls Besalduch

Coordinadora Territorial

Institut Català de les Dones

Montse Pineda Lorenzo

Coordinadora Incidència Política

Creación PositivaC

